

Борозняк Дарина Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра ННПП Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права
ННПП НАВС, доктор юридичних наук,
доцент

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Конституційні права та свободи особи складають фундамент демократичної держави, гарантують особисту безпеку, соціальний добробут і свободу кожного громадянина. Відповідно до Конституції України, права людини визнані найвищою соціальною цінністю, і держава має обов'язок захищати їх та створювати відповідні умови для їх реалізації. У сучасному глобалізованому світі права людини є не лише національним, а й міжнародним стандартом, до якого Україна приєдналася через ряд угод і міжнародних договорів. Однак реальне забезпечення та захист цих прав часто стикаються з різними труднощами. Це стосується не лише недоліків у законодавчій сфері, а й труднощів у реалізації правових норм, а також низького рівня обізнаності громадян щодо своїх прав. Головним завданням держави є розбудова ефективної системи гарантій прав і свобод, що включає правові, інституційні та соціально-економічні засоби їх захисту. У цьому контексті важливу роль відіграють органи, які здійснюють захист прав людини, зокрема суди, прокуратура та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Гарантії та механізми захисту прав і свобод особи є надзвичайно важливими для створення правової держави, оскільки вони сприяють забезпеченню верховенства права, стабільності суспільства та розвитку демократії. У правовій державі права людини не можуть існувати лише на папері — вони повинні бути підкріплені дієвими та реальними засобами, які забезпечують їх реалізацію та захист. Відсутність таких засобів призводить до того, що навіть проголошені права втрачають свою актуальність і не виконують свою головну функцію — захищати особу та гарантувати їй свободи. Це суперечить основним принципам правової держави, метою якої є забезпечення прав і свобод своїх громадян. Для належного захисту прав людини необхідно, щоб гарантії базувались на кількох ключових компонентах.

По-перше, важливим аспектом є стабільність правового регулювання. Нормативно-правові акти повинні бути чіткими, зрозумілими, постійними та передбачуваними. Це створює основу для формування довіри громадян до органів державної влади та забезпечує можливість людям спиратися на захист своїх прав у

будь-яких обставинах. Неочікувані зміни в законодавстві, особливо ті, що обмежують права та свободи, порушують правову визначеність і знижують авторитет державних інститутів.

По-друге, ключовим елементом є розвиток судової системи. Судова влада є основним засобом захисту прав людини, і саме від її незалежності, ефективності та кваліфікації залежить, чи будуть громадяни відчувати себе захищеними. Судові органи повинні гарантувати справедливий розгляд справ, доступність правосуддя та виконання рішень. Крім того, суди повинні здійснювати свою діяльність без упереджень та у відповідності до основних принципів верховенства права.

По-третє, активна роль громадянського суспільства є важливою складовою ефективних механізмів забезпечення прав людини. Громадські організації, правозахисні групи та інші об'єднання виконують важливу роль у контролі за дотриманням прав людини, наданні допомоги постраждалим від порушень, а також у ініціюванні змін у правових актах. У демократичному суспільстві ініціативи громадян часто стають джерелом нових рішень для вирішення соціальних проблем, тому держава повинна забезпечити їхню підтримку, сприяти їхній самостійності та враховувати їхні пропозиції.

Отже, забезпечення прав та свобод людини є не тільки юридичним обов'язком держави, але й основою її взаємодії з громадянами. Лише за умов поєднання стабільного законодавства, ефективною судовою системи та активної участі громадянського суспільства можна побудувати справжню правову державу, в якій права кожного громадянина не лише проголошуються, а й належно захищаються.

В Україні практичне здійснення конституційних прав і свобод громадян відбувається завдяки двом основним категоріям гарантій: загальним і юридичним. Кожна з цих категорій має свою специфічну функцію в забезпеченні належних умов для ефективного захисту та реалізації прав людини.

1. Загальні гарантії прав і свобод людини

Загальні гарантії є основою, що визначає умови для реалізації прав і свобод людини в різних аспектах суспільного та державного життя. Вони формують середовище, де права і свободи можуть здійснюватися на практиці, а не залишатися лише на папері.

1.1 Політична сфера

Політичний розвиток країни є ключовим фактором для забезпечення прав і свобод громадян. Демократична система, стабільність політичної ситуації та дотримання принципу верховенства права є основними умовами для гарантування свободи висловлювань, чесних виборчих процесів і захисту від політичних репресій. Відсутність демократії або порушення правової стабільності ускладнюють ефективне забезпечення прав, навіть якщо існують чіткі закони.

1.2 Економічна сфера

Економічна стабільність і рівні можливості для всіх є необхідними умовами для реалізації соціально-економічних прав. Якщо в суспільстві немає рівного доступу до ресурсів або існує велика економічна нерівність, навіть

найпрогресивніші конституційні права можуть залишитися малозначущими. Наприклад, право на працю чи соціальне забезпечення безпосередньо залежить від економічного стану країни.

1.3 Соціальна сфера

Соціальні гарантії, такі як доступ до якісної освіти, медичних послуг і соціального захисту, є основою для забезпечення рівних шансів для всіх громадян. Наприклад, без належного доступу до медичного обслуговування реалізація права на здоров'я стає неможливою.

Таким чином, загальні гарантії формують основу для реалізації прав і свобод. Навіть найрозвинутіші правові механізми стають неефективними, якщо є проблеми в політичній або економічній ситуації, або якщо в суспільстві відсутня відповідна правова культура. Знання громадянами своїх прав і можливостей їх захисту сприяє їх більш активному здійсненню.

2. Юридичні гарантії прав і свобод людини

Юридичні гарантії є механізмами, що забезпечують захист прав і виконання положень Конституції. Вони поділяються на два основні типи:

2.1 Нормативно-правові гарантії

Цей тип включає юридичні норми, що визначають права та свободи громадян, керуючись принципом верховенства права. Законодавчі акти повинні бути логічними, стабільними, відповідати Конституції і бути зрозумілими для кожної особи. Наприклад, стаття 22 Конституції України гарантує, що права і свободи не можуть бути обмежені або скасовані у разі змін у законодавстві. Це забезпечує передбачуваність і захищає громадян від можливих зловживань з боку держави.

2.2 Інституційні (організаційно-правові) гарантії

Ці гарантії охоплюють органи державної влади, які здійснюють нагляд, регулювання та вирішення юридичних питань, спрямованих на захист прав і свобод людини. До таких органів відносяться:

- Верховна Рада України, що ухвалює закони, які сприяють забезпеченню прав людини;
- Президент України, який є гарантом дотримання Конституції країни;
- Кабінет Міністрів України, що реалізує політику, спрямовану на забезпечення соціальних та економічних прав громадян;
- Конституційний Суд України, який перевіряє відповідність законодавчих актів Конституції;
- судова система загальної юрисдикції та правоохоронні органи, що надають реальний захист прав і свобод громадян.

Ці інституції не лише розробляють і приймають закони, а й здійснюють контроль за їх виконанням, забезпечуючи ефективні механізми захисту прав людини в Україні.

Судова система є ключовим механізмом для захисту прав людини. В Україні право на судовий захист закріплене в статті 55 Конституції, що дає громадянам право звертатися до суду в разі порушення їхніх прав. Структура судової системи

України включає місцеві та апеляційні суди, Вищий антикорупційний суд, Конституційний Суд України, а також міжнародні судові органи, зокрема Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Однією з найважливіших ланок цієї системи є робота Конституційного Суду, який здійснює перевірку законодавчих актів на відповідність Конституції. Його рішення спрямовані на забезпечення верховенства Основного Закону та усунення правових прогалин, що можуть порушити права людини.

Захист прав людини виходить за межі лише національної юрисдикції. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні норми, закріплені в таких документах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейська конвенція з прав людини та інших міжнародних угодах. Міжнародні стандарти визначають мінімальні вимоги щодо захисту прав людини, які повинні виконувати всі держави, що є учасниками цих договорів. Наприклад, стаття 1 Європейської конвенції зобов'язує держави забезпечувати права та свободи кожній особі, яка знаходиться під їхньою юрисдикцією. Україна, ставши членом Ради Європи, ратифікувала Конвенцію про захист прав людини у 1997 році, що дало можливість її громадянам звертатися до Європейського суду з прав людини після використання всіх національних засобів правового захисту. Завдяки рішенням ЄСПЛ багато порушень прав громадян в Україні були виправлені, а країна отримала рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства.

Окрім загальносвітових стандартів, існують також регіональні механізми захисту прав людини, які враховують особливості історії та культури конкретних регіонів. В Європі таку систему захисту прав людини реалізує Рада Європи через інструменти Європейського суду з прав людини. Європейські принципи забезпечення прав людини включають також Європейську соціальну хартію, Рамкову конвенцію щодо захисту прав національних меншин, а також Хартію основних прав Європейського Союзу. Ці документи є доповненням до міжнародних стандартів, орієнтуючи країни на покращення умов для реалізації прав людини.

Попри наявність розвинутих механізмів, існують серйозні труднощі у забезпеченні прав людини. Одна з таких проблем полягає в необхідності постійного оновлення національних законів, аби вони відповідали вимогам міжнародних стандартів. Інша важлива проблема — це доступ до правосуддя. Багато громадян зіштовхуються з довгими судовими процесами, корупцією чи недостатньою кваліфікацією суддів. Це знижує рівень довіри до судової системи та ускладнює належний захист прав. Окрему увагу заслуговує охорона соціальних прав, що значною мірою залежать від економічної ситуації в державі. Наприклад, реалізація права на медичну допомогу чи освіту потребує великих фінансових ресурсів, які інколи є обмеженими.

Підсумовуючи сказане, гарантії та захист конституційних прав і свобод осіб є основою правової держави. Вони забезпечують громадянам не тільки усвідомлення своїх прав, але й реальну можливість їх здійснення. Україна досягла

значного прогресу у формуванні системи захисту прав людини, проте деякі аспекти потребують подальшого удосконалення. Важливими факторами для створення держави, в якій права людини мають реальну вагу, а не залишаються лише декларацією, є дотримання міжнародних норм, покращення судової системи та активна підтримка громадянського суспільства. Лише поєднання національних та міжнародних механізмів дозволить забезпечити всебічний захист прав кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023р 536с.
2. Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». - Одеса : Фенікс, 2023. - 584 с.
3. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю. Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. - К.: ВАІТЕ, 2021. - 528 с.
4. О.О. Майданник Конституційне право України: Навч. посіб. - К: Алерта, 2011. - 380 с.
5. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: Навчальний посібник. - Львів: ТОВ «Ліга-прес», 2014. - 402с.
6. Права людини в національному та європейському контекстах: підручник. За заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород. Видавничий дім «Гельветика». 2018. 482 с.
7. Конституція України - Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав і свобод людини та громадянина – Електронний ресурс: <https://zolo.gov.ua/konsty-tutsijni-garantiyi-zahy-stu-ta-prakty-chnogo-zdijsnennya-prav-i-svobod-lyudy-ny-i-gromadyany-na/>